

Языковые средства убеждения в суде присяжных сегодня более направлены на коллективного реципиента и ориентированы на законы логики. Кроме определенной логической организации текста, убеждающая публичная речь современного юриста-оратора использует также синтаксический, грамматический и лексико-семантический потенциал языка.

Л и т е р а т у р а :

1. Александров А. В. Речи известных русских юристов / А. В. Александров – М. : “Юридическая литература”, 1985. – С. 7-70.
2. Арутюнова Н. Д. Вводное слово // Логический анализ языка. – М. : Индрик, 1991. – С. 2-12.
3. Барташева А. И. Номинативные аспекты невербальных средств реализации дискурсивной стратегии доминирования / Вісник ХНУ. – № 627. – Харків : ХНУ, 2004. – С. 84-87.
4. Кони А. Ф. Избранные произведения. Статьи и заметки. Судебные речи. – Т. 1 / А. Ф. Кони – М. : Гос. изд-во юрид. лит-ры, 1959. – С. 508-543.
5. Плевако Ф. Н. Речи известных русских юристов / Ф. Н. Плевако. – М. : “Юридическая литература”, 1985. – С. 308-383.
6. Прадід Ю. Ф. У царині лінгвістики і права / Ю. Ф. Прадід. – Сімф. : Ельїно, 2006. – 255 с.
7. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. Енциклопедичний словник / І. Б. Штерн – Київ : АртЕк, 1998.
8. Протоколы судебного заседания Нижегородского областного суда. – 30 июня, 2006.

Діомидова О. Ю. Особливості стратегій упевнювальної промови в суді присяжних на сучасному етапі.

Стаття присвячена дослідженню й аналізу особливостей стратегії переконувальної промови на судовому засіданні присяжних (сучасний етап). Виявлена специфіка формування диспозитива переконання публічної промови юриста в сучасному російському суді присяжних.

Ключевые слова: диспозитив переконання, судове мовлення, упевнювальна промова, судовий дискурс, мовна стратегія.

Diomidova O. Yu. The peculiarities of the strategies of convincing speeches in the court of jury on modern stage.

Article is devoted to the research and the analysis of features of strategy of convincing speech in a jury court nowadays. The specific character of formation of proving dispositive in public speech of a lawyer in a modern Russian jury court was revealed.

Keywords: dispositive of proving, trial speaking, convincing speech, a judicial discourse, speech strategy.

**Дишлева С. М.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

**СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ
ВОКАТИВНИХ РЕЧЕНЬ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ**

У статті розглянуто та охарактеризовано особливості семантичної та синтаксичної природи вокативних речень, досліджено їх основні характеристики, встановлено закономірності вираження цих речень лексичними, морфологічними та синтаксичними засобами англійської мови.

Ключові слова: вокативні речення, лексичні, морфологічні, синтаксичні засоби вираження, апозитивний зв'язок, синтаксеми, ядерний компонент.

Стаття присвячена дослідженню вокативних речень в англійській мові, які розглядаються як інтонаційно оформлені, синтаксично автономні конструктивні одиниці, у структурі яких виділяється принаймні один компонент з вокативною семантикою. Такі речення зараховують до односкладних (одноядерних). Синтаксичний аналіз дозволяє визначити місце цих одиниць серед інших одноядерних речень (емотивних, буттєвих, спонукальних).

Актуальність теми дослідження визначається зростаючою зацікавленістю сучасної лінгвістики щодо проблеми мовного вияву розмовного стилю мовлення, для якого характерним є звертання, тобто спрямованість на адресат. Отже, виникає необхідність виділити специфічні синтаксичні одиниці, за допомогою яких відбувається номінація адресата мовлення – вокативні синтаксичні одиниці. У лінгвістичній літературі останні трактуються цілком неоднозначно – від повного виведення їх за межі речення до визнання їх самостійними реченнями. Тому, враховуючи вже накопичений у вивченні цього питання досвід, є необхідність провести аналіз цих одиниць в аспекті розмежування рівнів мови на системно-структурній основі з використанням таких методів дослідження як моделювання та експеримент. Традиційно вокативні утворення сприймалися як аномальне явище у мові і розглядалися серед периферійних одиниць мови, які не підводяться під загальнолінгвістичні закони. Сучасне мовознавство оперує фактами, згідно з якими деякі окремі питання граматики, пов'язані з вираженням вокативності, вимагають перегляду на основі нових досягнень лінгвістичної теорії.

Мета роботи полягає у дослідженні системної організації вокативних синтаксем, а також їх варіантів із застосуванням загальнолінгвістичних методів.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання конкретних завдань:

- 1) обґрунтувати термін “вокативні речення” як такий, що позначає синтаксичні одиниці, у складі яких є вокативний елемент;
- 2) визначити структуру вокативних речень;
- 3) виявити змістові і формальні особливості елементів, які входять до їх складу.

Об'єктом дослідження вибрані вокативні утворення, тобто конструктивні одиниці, в структурі яких наявні елементарні синтаксеми.

Предмет дослідження полягає у визначенні семантичних особливостей та синтаксичних зв'язків вокативних синтаксем.

У лінгвістичній літературі зафіксовані різні способи інтерпретації категорії вокативності та мовних одиниць, які виражають цю категорію. Серед засобів вираження вокативності називаються одиниці різних мовних рівнів: відмінкова форма вокатива (Ломоносов, Востоков, Буслаєв, Палмер, Аньєнз та інші), звертання (Шахматов, Пешковський, Ахманова, Бархударов, Штелінг), вокативне речення (Шахматов, Пешковський, Ахманова, Пронічев та інші). Крім того, існує думка, що такий засіб вираження вокативності як звертання є членом речення особливого порядку (Аньєнз, Кротевич), який передбачає тип синтаксичного зв'язку, за допомогою якого звертання вводиться у речення (Дмитрієва, Руднев, Шендельс).

Вокативні речення являють собою конструктивні синтаксичні одиниці, у структурі яких виділяються елементарні синтаксичні одиниці двох видів: компоненти речення й синтаксеми [7, с. 123]. І ті, й інші визначаються на основі синтаксичних зв'язків і розглядаються в єдності їх змісту й форми. Формальними ознаками

компонентів речення є їх морфологічні особливості та дистрибутивні особливості: сполучуваність, місце розташування, позиційні можливості, а також їх лексична наповнюваність.

Змістові ознаки синтаксем поділяються на ознаки найбільш загальні (категоріальні), які є основою для поділу синтаксем на три категорії: субстанціальні, кваліфікативні й процесуальні, і некатегоріальні, які мають менш загальний характер і об'єднують меншу кількість синтаксем. Вокативність належить до групи некатегоріальних ознак синтаксем [1, с. 28].

Щодо поверхневої структури речення можуть бути поширеними та непоширеними, тобто здатні включати як один, так і декілька компонентів, об'єднаних різними синтаксичними зв'язками. Наявність у мові поширених вокативних речень заперечує концепцію, згідно з якою ці речення належать до числа слів-речень (Галкіна-Федорук) або однослівних речень (Зандворт).

Непоширені вокативні речення складаються з єдиного ядерного компонента, що характеризується формальними особливостями, які проявляються в тому, що він може бути виражений різними частинами мови [8, с. 56]. Найбільш поширені речення з ядерним компонентом, вираженим власним чи загальним іменником:

What a noble nature you have, Gwendolen! /Wilde/.

Do shut up for a minute, man /Osborn/.

Ядерний компонент цих речень також може бути виражений:

1) особовим займенником уо:

No divorces, you: just bury them /Albee/.

2) неозначеним займенником:

Come in, anyone /Hailey/.

3) субстантивованим прикметником:

„What I'm phoning for, beautiful“, he said daringly... /Shaw/.

4) числівником:

That's none of you business, Two! /Carrol/.

5) прислівником:

Wake up, there. Want some dinner? /Hailey/.

6) вигуком:

Hey, you know what time is it ? /Miller/.

У науковій літературі існує думка, згідно з якою звертання можуть бути поширеними і непоширеними (Грамматика русского языка 1980, Розенталь, Теленкова та інші). З цим положенням можна погодитись, враховуючи те, що ядерні і неядерні компоненти вокативних речень утворюють різні синтаксичні зв'язки, які визначають їх змістові відмінності. Субординативний зв'язок – це неядерний синтаксичний зв'язок, вилучення якого не викликає руйнації структурної основи речення. На основі такого синтаксичного зв'язку виділяються залежні компоненти речення [9, с. 672]. Ядерний компонент, виражений іменником, на основі субординативного зв'язку здатний приєднувати до себе значну кількість залежних компонентів як у постпозиції, так і в препозиції, причому ці компоненти можуть бути виражені:

1) присвійним займенником (my, our, your):

That was good sport, our Britain /Sillitoe/.

2) прикметником:

... *you wait in the car, young lady* / Vonnegut/.

3) іменником з прийменником чи без:

Fellows of the Meadows, lift your standards high /Show/.

Зміст ядерного компоненту складається з єдиної синтаксичної ознаки – ядерності; склад же залежного компоненту визначається двома синтаксичними ознаками – неядерністю та залежністю. Ступінь поширення вокативних речень може бути дуже високою: ядерний компонент таких речень може мати при собі прикметниковий зворот:

... *passengers holding confirmed reservations please proceed to gate forty-seven, the Blue Concourse "D"* /Hailey/.

В окремих випадках вокативне речення утворює складне синтаксичне ціле з підрядним реченням:

And so good night, friend who understands about one's mother, and other things /Shaw/.

Ядерний компонент – субстантивований прикметник у вокативному реченні може бути поширеним залежними компонентами, вираженими присвійними займенниками, прикметниками, присвійним займенником і прикметником одночасно, а також декількома прикметниками. Якщо в ролі ядерного компонента виступає прикметник у найвищому ступені, то поширення речення може відбуватися за рахунок приєднання залежного компонента у постпозиції, вираженого прийменниково-іменниковим сполученням:

Pick me up, dearest of Princesses, and let us go to seek our fortunes /Nesfield/.

Ядерний компонент, виражений особовим займенником *you*, здатен мати при собі залежні компоненти – постпозитивні сполучення іменника з прикметником, а також підрядні речення:

Catch him, you by the hedge! /Carrol/.

Abandon all home, you don't wear green shirts! /Vonnegut/.

Якщо ядерний компонент виражений неозначеним займенником, то таке речення найчастіше буває непоширеним. Виключенням є конструкція, ядерний компонент якої представлений формою неозначеного займенника – *one*, який не вживається без залежних компонентів:

Come in, come in, tiny one /Parker/.

Апозитивний зв'язок, який вводить у вокативні речення апозитивний компонент (прикладку), має у досліджуваних реченнях свої особливості. Так само, як і субординативний зв'язок, є односпрямованим. Особливістю такого зв'язку у вокативних реченнях є те, що на його основі виділяється не двовалентний, а одновалентний компонент. Апозитивний зв'язок накладає обмеження на можливості поширення вокативних речень. Наслідком цього є те, що ядерний компонент такого речення, який містить у своїй структурі цей синтаксичний зв'язок, як правило, не має залежних компонентів. У свою чергу, апозиційний компонент, широко реалізує свої можливості поширення залежними компонентами, а також підрядними реченнями.

Особливістю вокативних речень є те, що в них розкривається вокативна семантика, носіями якої є елементарні одиниці глибинної структури речення – синтаксеми [2, с. 167]. Синтаксема як елементарна одиниця-інваріант представлена у мові декількома видами варіантів, які можуть бути взаємозамінними (представлені

різними частинами мови), комбінаторними (реалізуються у різних контекстах, мають різну дистрибутивну характеристику), позиційними (виступають у різних синтаксичних позиціях), конотативними, або відтіночними (відрізняються тим чи іншим смисловим відтінком і не здатні замінити один одного).

Вокативність належить до числа некатегоріальних синтактико-семантичних ознак. Серед вокативних синтаксем виділяються елементи, у змісті яких крім ознаки вокативності є категоріальна ознака субстанціальності і синтаксема, яка не має такої ознаки. Вокативна синтаксема, яка не має категоріальної ознаки, представлена вигуком *hey*:

Hey! What's the matter? /Steinbeck/.

Субстантивна вокативна синтаксема найбільш вживана у порівнянні з іншими вокативними синтаксемами і має яскраво виражені дистрибутивні особливості, розгалужену систему варіантів і велику лексичну наповнюваність [10, с. 84]. Ця синтаксема представлена факультативними і конотативним варіантами. Основним варіантом даної синтаксеми є субстантивний варіант. Лексичний діапазон іменників, які представляють цей варіант, дуже широкий; це можуть бути лексеми різних семантичних розрядів: 1) професії, звання, посади, титули, науковий ступінь, класову приналежність; 2) терміни спорідненості;

3) національну приналежність;

4) стать, вік, okazіональні звертання – *fellow, pal, boy, girl etc.*;

5) назви тварин, рослин;

6) назви солодоців;

7) абстрактні іменники.

Субстанціальна вокативна синтаксема в англійській мові може бути представлена складеними варіантами, вираженими синтаксично неподільними сполученнями, серед яких виділяється група варіантів “титул + власна назва”. Кожен з цих варіантів відзначається особливим стилістичним відтінком і регламентований нормами етикету. Найбільш широко в англійській мові представлені варіанти *Mr S (Mister S), Mrs S, Miss S*, де *S* – іменник; часто вживаються також варіанти, в яких перша лексема позначає титул як такий, професію, науковий ступінь, наукове звання, військовий чин: *Lord S, Lady S, Sir S, Doctor S, Professor S, General S, Colonel S, Captain S, Leutenant S, Sergeant S, Inspector S, President S, Vice-President S, Minister S, Prime-Minister S, Comrade S*. Пунктуаційно титул та власна назва у таких сполученнях ніколи не відділяються, що підкреслює їх синтаксичну та семантико-синтаксичну єдність.

Серед варіантів субстанціальної синтаксеми особливо виділяється займенниковий варіант *you*. Як і інші особові займенники, *you* є синтаксемою із категорії субстанціальних і має еквівалентні відносини з іменниками, які виражають відповідну синтаксеми. Варіант *you* зазвичай передбачає певну конотацію у контексті, внаслідок чого не може бути замінений без порушення стилістичного відтінку. Стилiстичний відтiнок, який передається цим елементом, у кожному окремому випадку залежить також від одиниць, з якими поєднується варіант *you*.

Дистрибутивні особливості варіантів субстанціальної вокативної синтаксеми визначаються ознаками субстанціальності та вокативності. Ознака вокативності дещо обмежує сполучуваність цих елементів з іншими одиницями, також є обмеження

лексичного характеру. Ознака ж субстанціальності обумовлює сполучуваність усіх варіантів цієї синтаксеми з ад'єктивними елементами:

Thanks, grasiuous young lady: I feel safe at last /Shaw/.

Ступінь такої сполучуваності варіюється у залежності від того, яке лексичне наповнення має певна синтаксема. Наявність у змісті синтаксеми ознаки вокативності значно звужує сполучувальні можливості, які властиві субстанціальним синтаксемам: вони не сполучуються з артиклями, вказівними, питальними, відносними займенниками, а також з присвійними займенниками другої та третьої особи. Найбільш широка сполучуваність властива варіанту, вираженому іменником-загальною назвою, який може поєднуватися із посесивною синтаксемою, прийменниково-іменниковим сполученням, іменником у родовому відмінку, з квантативною, стативною, локативною, квалітативною, темпоральною синтаксемами. Крім категоріальної ознаки субстанціальності і вокативності, виділяються ще вісім синтаксико-семантичних ознак, які характеризують склад елементарних одиниць цього парадигматичного ряду, а саме: локативний, колективний (збірний), індефінітний (неозначений), квантитативний, суперлативний, квалітативний, ідентифікаційний, класифікуючий.

Усі виділені синтаксеми розглядалися у єдності їх змістових і формальних особливостей. Особливістю вокативних синтаксем є велика кількість їх стилістичних варіантів, не здатних замінити один одного без суттєвої зміни стилістичного забарвлення всього висловлення.

Отже, дослідження формальних особливостей ядерного та апозиційного компонентів вокативних речень дало такі результати:

1) при ядерному компоненті – іменнику-власній назві апозиційний компонент може бути виражений загальною назвою іменника або субстантивованим прикметником;

2) з ядерним компонентом – загальною назвою іменника в апозитивний зв'язок входить прикладка, виражена субстантивованим прикметником;

3) ядерний компонент – займенник *you* може поширюватися прикладкою-іменником;

4) ядерний компонент – вигук *hey* здатний приєднувати до себе апозиційний компонент, виражений іменником, займенником *you*, прислівником *there*;

5) при ядерному компоненті – прислівнику *here* може бути прикладка-іменник або особовий займенник *you*.

Дослідження структури вокативних речень показало, що структурна основа їх утворена єдиним ядерним компонентом, з яким можуть вступати у синтаксичні зв'язки залежні та апозиційні компоненти, які поширюють речення.

Охарактеризовані способи вираження вокативних синтаксем є лише частиною із усіх існуючих способів і можуть бути розвинуті та досліджені більш ґрунтовно у подальших розробках.

Л і т е р а т у р а :

1. *Бабайцева В. В., Максимов Л. Ю.* Современный русский язык : в 3-х частях. – Ч. 3: Синтаксис. Пунктуация. – М., 1981. – 312 с.
2. *Валгина Н. С.* Синтаксис современного русского языка. – М. : Высш. шк., 1991. – 432 с.

3. *Виноградов В. В.* Избранные труды. Исследования по русской грамматике. – М. : Наука, 1975. – 560 с.
4. *Золотова Г. А.* Очерк функционального синтаксиса русского языка. – М. : Наука, 1973. – 351 с.
5. *Касаткин Л. Л. и др.* Краткий справочник по СРЯ / Л. Л. Касаткин, Е. В. Клобуков, П. А. Лекант. – М., 1991. – 382 с.
6. *Распопов И. П., Ломов А. М.* Основы русской грамматики. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1984. – 350 с.
7. *Руднев А. Г.* Синтаксис современного русского языка. – М. : Высшая школа, 1993. – 364 с.
8. *Русская грамматика* : в 2-х томах. – М., 1980. – Т. 2: Синтаксис. – 345 с.
9. *Современный русский язык. Теория. Анализ языковых единиц* : в 2-х частях. – Ч. 2: Морфология. Синтаксис // под ред. Е. И. Дибровой. – М., 2001. – 703 с.
10. *Современный русский литературный язык* / под ред. П. А. Леканта. – М., 2000. – 423 с.

Дышлева С. Н. Семантико-синтаксическая организация вокативных предложений в английском языке.

В статье рассмотрены и охарактеризованы особенности семантической и синтаксической природы вокативных предложений, выявлены их основные характеристики, определены закономерности выражения лексическими, морфологическими и синтаксическими способами английского языка.

Ключевые слова: вокативные предложения, лексические, морфологические и синтаксические способы выражения, аппозитивная связь, синтаксемы, ядерный компонент.

Dyshleva S. N. Semantic and syntactical structure of vocative sentences in English language.

The semantic and syntactical peculiarities of vocative sentences are described in this paper. The description of their fundamental traits is investigated. The appropriatenesses of expression of these sentences by the lexical, morphological and syntactical means are determined.

Keywords: vocative sentences, the lexical, morphological and syntactical means of expression, appositive relations, syntaxemes, nuclear component.

Єгорова А. В.

Київський національний лінгвістичний університет

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ “НАРАТИВНОГО ПОВОРОТУ”

Статтю присвячено окресленню теоретико-методологічних засад “нарративного повороту”, що відбувся в 80-х роках ХХ століття в філософії науки. Розглянуто етапи розвитку сучасного бачення нарративу, спектр сучасної нарративної проблематики, обґрунтовано необхідність використання інтегративних міждисциплінарних підходів до його вивчення.

Ключові слова: “нарративний поворот”, нарратив, постмодернізм.

Центральним положенням сучасної нарратології є те, що всі прояви людського буття так чи інакше мають лінгвістичну природу і їх можна піддати нарративному аналізу [7]. Отже, нарративний аналіз стає інструментом для досліджень більш широкого спектру явищ, що належать до області інтересів не тільки лінгвістики, а й інших наук, передусім, соціально-гуманітарного напрямку. На думку У. Р. Фішера, теорія нарративу сьогодні пропонує цілу парадигму вивчення людини та суспільства [5]. Таку тенденцію універсалізації нарративу в соціогуманітарних науках М. Крейсворт визначив як “нарративний поворот” [7].